

Trianon emlékezete / A Nemzeti Összetartozás Emlékműve

Bánszegi Bíborka és Macsek Kata

Konzulens: Szabó Levente DLA

BME Építészmérnöki Kar, TDK Kortárs Építészeti / Elmélet / Kritika szekció

2020

Köszönetnyilvánítás

Szeretnénk megköszönni a segítséget, Szabó Leventének, Ablonczy Balázsnak és Mészáros Flórának.

Tartalom

Köszönetnyilvánítás	2
Absztrakt	4
Bevezetés	5
Trianon mint kultusz	6
Trianon emlékművek Budapesten	7
1919 - 1945	7
1945 - 1989	16
A Nemzeti összetartozás emlékműve	20
Az emlékmű	20
Hasonlóságok és különbségek a budapesti Trianon emlékművekkel	21
Fogadtatás, kritikák	23
A Kossuth téri emlékművek kontextusa	26
A Dunánál - József Attila szobra	27
Andrássy Gyula szobor:	27
II. Rákóczi Ferenc lovasszobra:	28
A Kossuth-szoborcsoport:	28
Tisza István emlékmű	29
Nemzeti Vértanúk emlékműve	30
1956-os emlékhely és a kőtár	31
Kortárs emlékhelyek eszköztárának kontextusa	32
Szövegek, a textus mint az emlékhely maga	33
Topografikus jellegű emlékművek	36
Összegzés	40
Mellékletek	42
Abstract	42

Absztrakt

Dolgozatunkban az Alkotmány utcai, idén felavatott Trianon-emlékművet, a Nemzeti Összetartozás Emlékhelyét értékeljük a Trianon-kultusz főbb emlékhelyeinek, a Kossuth tér emlékművekben gazdag szomszédságának és az emlékhelyen jól beazonosítható kortárs emlékműprojektek kontextusában.

Az elmúlt 100 évben a Trianon-kultusz, mikor jobban és mikor kevésbé volt jelen a magyar társadalomban. A Trianonról való emlékezés, az erről való párbeszéd volt meghatározó közhangulat, de tabu, tiltott téma is, attól függően, hogy éppen milyen politikai berendezkedés uralkodott Magyarországon.

A dolgozatban először az eltelt évszázad budapesti Trianon-emlékműveit szeretnénk rendszerezni motívumrendszerük, formaviláguk, emlékezetpolitikai kontextusuk szerint, köztük utolsóként, a most felavatott legújabb emlékművet. De az Alkotmány utcában elhelyezett alkotás egyértelműen kapcsolódik a Kossuth térhez és az ott található emlékművekhez is. A dolgozat második részében a kortárs megfogalmazásban létrejött emlékmű kapcsolódási pontjait keressük a nem is olyan régen megújult köztérhez és szobrokhoz. Végül szeretnénk az emlékmű kortárs motívumait összehasonlítani, más, formailag hasonló nemzetközi példákkal.

Célunk a Nemzeti Összetartozás Emlékművét elhelyezni a budapesti Trianon-emlékművek sorában, a Kossuth téri emlékművek között és a kortárs külföldi példák kánonjában, rávilágítani az emlékműveknél jelenlévő azonosságokra, valamint különbségekre, s e friss budapesti példa értékelését mindezen összefüggések elemzésével végezni el.

Főbb források:

ZEIDLER Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002

PÓTÓ János: *Az emlékeztetés helyei - Emlékművek és politika*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003

ASSMAN, Jan: *A kulturális emlékezet - Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1999.

Bevezetés

“A politikai antropológia régi tapasztalata, hogy a „mozgósító erejű, katartikus hatású szimbólumok rendre a társadalmi drámák sűrű, felfokozott hangulatában keletkeznek”. A társadalom e szimbólumalkotó tevékenységének talán az önmeghatározásnál is fontosabb funkciója a közösség alakítása – közös tulajdonságok és közös kulturális örökség megnevezésén túl a kollektív identitás „programszerű” megteremtése. Az érzelmekre és a tudatra is ható rítusok egyszerre megjelenítik és leegyszerűsítik az absztrakt vagy komplex problémákat. Ilyenformán tehát a (politikai) szimbólumok a társadalom mozgósításának eszközei, a rájuk épülő politikai mítoszok pedig olyan „megszemélyesített kollektív vágyak”, amelyek a modern korban kifinomult elméleti konstrukciókká nőnek az – irracionális – meggyőződés igazolására. E mítoszok fenntartását „varázsszavak” és rendszeresen ismétlődő rítusok segítik.”¹

1920. június 4-én, immár több mint 100 éve kötötték meg az I. világháborút lezáró Trianoni békediktátumot. Magyarország - vesztes országgént - a szerződés következtében súlyos károkat szenvedett mind gazdasági, politikai, területi és demográfiai szempontból: területének $\frac{2}{3}$ -át, lakosságának felét, köztük 3,3 millió magyart csatolt, meglévő és akkor létrejövő országokhoz az új határ.

A szerződés ellen a magyar közélet minden területének képviselői tiltakozásukat fejezték ki, mind a szépirodalomban, mind a zenében, mind a politikában, valamint sorra alakultak az ezzel foglalkozó társadalmi szervezetek, mint: a Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája, a Magyar Nemzeti Szövetség, az Ébredő Magyarok Egyesülete, a Magyar Országos Véderő Egyesület, a Magyar Külügyi Társaság, stb. Elkezdett kialakulni az az irredenta, revizionista Trianon-kultusz, mely habár mára már sokat enyhült, de még mindig velünk van.

Az elmúlt 100 évben a Trianon-kultusz, mikor jobban és mikor kevésbé volt érezhető a magyar társadalomban. A Trianonról való emlékezés, az erről való párbeszéd, pedig volt meghatározó közhangulat, de tabu, tiltott téma is, attól függően éppen milyen politikai berendezkedés uralkodott Magyarországon.

¹ ZEIDLER Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002

Napjainkban a Nemzeti Összetartozás napján, június 4-én emlékeztünk a Trianoni békeszerződés aláírására és annak következményeire. A 100. évfordulót, 2020-at, a magyar Országgyűlés a Nemzeti összetartozás évének nyilvánította, így az egész év az emlékezés jegyében telik. Az ez évi ünnepek, megemlékezések keretén belül avatták fel augusztus 20-án a Nemzeti összetartozás emlékművét a Kossuth téren.

A tanulmányunkban szeretnénk ezt az új emlékművet elemezni, helyét meghatározni, elhelyezni, először a valamikori és jelenlegi budapesti Trianon-emlékművek kánonjában, majd pedig a Kossuth téri emlékművek között. Célunk rávilágítani az emlékműveknél jelenlévő azonosságokra, különbségekre, és ezeknek miért-jeire megpróbálni választ találni.

Trianon mint kultusz

“A kultuszok életében a következő állomásokat lehet megfigyelni: a tételezett érték alapján megfogalmazódik az elv (vagy ha személyről van szó, megtörténik az egyén felmutatása); ez hívószóvá alakul, megjelennek a kultusz nagyszabású és ünnepélyes, majd közönséges és hétköznapi elemei; a kultusz lassan divattá válik és kommercializálódik, s áruvá válásával párhuzamosan fokozatosan ellaposodik, az eredeti értéktartalom ekkorra már feledésbe merül, bár a kultusz verbális és tárgyi elemei még tovább élnek; később már ezek a merőben formális és külsődleges jegyek is kényelmetlenné válnak, hiszen zavarják új értékek, elvek és kultuszok érvényesülését. (A magyarországi kultusztörténeti és -elméleti tanulmányok sorában alapvető jelentőségű Dávidházi Péter Shakespeare-kultuszról szóló könyve.) A kultusz hordozóinak és életrészeitének általa leírt rendszere több ponton egyezést vagy szoros rokonságot mutat az általunk felállított hipotézissel.”²

A tételezett érték ebben az esetben a történelmi “Nagy-Magyarország” határainak visszaállítása, az országot ért igazságtalanság eltörlése, megtorlása volt. Kialakultak a hívószavak, jelszavak, melyek máig ismerősen csengenek: „Így volt, így lesz!”; „Nem! Nem! Soha!”; „Mindent vissza!”; „magyar igazság”, „magyar

² ZEIDLER Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002

feltámadás”, „Csonka-Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország”, Magyar Hiszekegy és társaik.

Majd megkezdődött a Trianon témájú tárgyak gyártása, ünnepélyek és tiltakozások szervezése, valamint a Trianonra való emlékezés legfőbb manifesztálódása, az emlékművek állítása.

Trianon emlékművek Budapesten

“az irredenta kultusznak – a revíziós külpolitikától eltérően! – nincs igazi kronológiája, hiszen a főbb kultuszelemek, toposzok (és mítoszok) már a kezdeti években kialakultak, s azokban a későbbiekben valamiféle „fejlődés” nyomait nem tudtuk fölfedezni.”³

Ha az elmúlt 100 évet nagyvonalakban szeretnénk politikai berendezkedésekre osztani, akkor alapvetően hármat különböztethetünk meg: a két világháború (1919-1945) közötti Horthy-korszakot, a II. világháborút követő rendszerváltásig tartó (1945-1989) államszocializmust - leszámítva a háború utáni néhány év koalíciós kormányzását -, valamint a rendszerváltástól napjainkig életben lévő demokratikus köztársaságot (1989-).

1919 - 1945

A budapesti emlékmű kronológiából is jól látható, valamint tudott, hogy a Trianon-kultusz “aranykora”, a Horthy-korszak volt, amelyben nem titkolt politikai cél volt a Trianoni szerződés revíziója, a külpolitikai elszigetelődésből való kitörés.

A 20. század eleji magyar társadalomnak, mind az anyaországban, mind az elcsatolt területeken, Trianon még nem történelemkönyvi esemény, évszám volt, hanem élő és átélt tragédia. A Jan Assman- féle emlékezeti skála alapján, egyértelműen ezeket az évtizedeket sorolhatjuk a kommunikatív emlékezés fogalma alá.

³ ZEIDLER Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002

Trianon mint kommunikatív emlékezet

“A kommunikatív emlékezet a közelmúltra vonatkozó emlékeket öleli fel. Olyan emlékekről van szó, amelyekben az ember a kortársaival osztozik. Jellemző példa a nemzedéki emlékezet.”⁴

A kommunikatív emlékezet egyik legfontosabb tulajdonsága, hogy az emlékezésből mindenki részesedik. A múlt még olyan közel van, hogy nincsenek szakértői, specialistái, van aki többet, van aki kevesebbet tud róla, de állandó közbeszéd tárgya, az emlékezés a kommunikáción keresztül jut el mindenkire.

“Az irredenta közhangulat megalapozása tehát már 1918 végén megindult, s abban a mindenkori kormány szervei, valamint a jobboldali és szélsőjobboldali társadalmi szervezetek játszották a főszerepet. Természetesen nem szabad lebecsülni a lakosság spontán reakcióit sem, hiszen a társadalom tagjainak többségét személyesen is érintette a terület- és lakosságvesztés: volt akinek szülőháza, rokona, ismerőse, halottja, ingatlanja, gazdasági érdekeltsége maradt az új határokon túl, másoknak utazási, irodalmi élményei fűződtek az elcsatolt területekhez, megint másokat a nemzettársak várható nehéz sorsa feletti keserűség, a hazafiság érzése fordított szembe a békeszerződéssel. S voltak természetesen olyanok is, akiket pusztán a józan belátás – a világgazdasági, világpolitikai folyamatok várható torzulásai miatti aggodalom tett az új békerendszer kritikusrává. Alig volt olyan magyar, aki helyeselte volna a változásokat.”⁵

A két világháború közötti két és fél évtizedben tehát alapvetően revizionista közhangulatról és politikai célokról beszélhetünk. Az ehhez kapcsolódó jelszavak, szófordulatok (“*Nem, nem, soha!*” “*Vesszen Trianon!*” “*Magyar Hiszekegy*”) kialakulásához és ismétlődéséhez hasonlóan ekkor jöttek létre a Trianon emlékműveken felfedezhető motívumok és toposzok, melyek máig velünk vannak.

⁴ ASSMAN, Jan: *A kulturális emlékezet - Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1999

⁵ ZEIDLER Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között.* Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002

Trianon köztéri szimbólumainak csoportosítása

Keresztek, kálváriák, szakralitás:

“e szerint Magyarország hamis bírák és hitetlenek kezére jut, kálváriáját járja, keresztre feszítik, megalázzák, egyedül marad, de hamarosan dicsőségesen feltámad.”⁶

Ahogy egyik következik a másikból, Trianon köztéri szimbólumaihoz és a Trianonra való emlékezéshez kezdetektől fogva hozzátartozik egyfajta szakrális konnotáció. Hiszen az 1000 éves, Szent István által alapított, a kereszténység által fennmaradó, Szűz Mária kegyeibe ajánlott ország szakad darabokra a békeszerződés következtében. Ennek jelentőségét és valóságát többek között jól mutatja az osztálytermi Himnuszok és Szózatok mellé felkerülő, nemzeti imádságaink közé bekezdődő, nagy többséggel az emlékműveinken is felbukkanó *Magyar Hiszekegy* is.

*“Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában”*

Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna (1881-1923)

Csonka-Magyarország, Nagy-Magyarország

“A trianoni emlékkultusz leggyakrabban használt jelképi eleme a történelmi Magyarország földrajzi képének a megjelenítése. Széles körű alkalmazása a közérthetőségével magyarázható, és annak köszönhető, hogy könnyen vizualizálható.”⁷

⁶ ZEIDLER Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002

⁷ BOROS Géza: Trianon köztéri revíziója. *Mozgó Világ*, 29. évf., 2003/2.

Országzászlók, esküre emelt kéz, turulmadár és kettőskereszt

A mozgalmat 1925-ben kezdeményezte Urmánczy Nándor. Ennek első példája a Szabadság téren felállított Erekyés Országzászló volt, mely után az ország minden pontján állítottak és állítanak fel még ma ilyen típusú emlékműveket. A mindig félárbocra engedett zászló mellett gyakran feltűnő jelképek az esküre emelt kéz, a turulmadár és a kettőskereszt.

Ezeknek a toposzoknak, motívumoknak a használata az összes, nem csak budapesti, hanem az egész országban fellelhető emlékművekre jellemző.

Emlékművek

1921. január 16. Irredenta szoborcsoport; Szabadság tér

Emlékmű állítója: Kertész K. Róbert építész, miniszteri tanácsos, később a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban a művészeti osztály államtitkári rangú vezetője

Védőligák Szövetsége (a Védőligák Szövetsége a revíziós propaganda szervezésére alakult társadalmi szervezet)

Alkotók: Kisfaludi Strobl Zsigmond, Pásztor János, Sidló Ferenc, Szentgyörgyi István szobrászművészek

Budapesten az elsőként felavatott Trianon emlékmű a leplezetlenül irredenta Szabadság téri szoborcsoport volt. A négy szobor, négy égtáj felé rendezve, a négy elszakított országrészt jelképezte. Műköből készültek, aminek oka egyrészt a háború utáni szegénység és rossz körülmények, másrészt, hogy 1921-ben még úgy gondolták nem kell maradandó emléket állítani a békeszerződés következményeinek, hiszen az még visszafordítható, nem lehet végleges az ítélet.

Az átadási ünnepségen hetvenezer ember vett részt, a hangulatról pedig hiteles képet adhat a szoboravató beszédet tartó Urmánczy Nándor idézete *“Ez a hely a nemzet búcsújáró helye, de egyúttal a gyűlölet és a bosszú kohója legyen. Ez a hely mostantól fogva bekapcsolódik Európa véres történetébe.”*

Hasonló érzésekről árulkodnak a harcias, tettekre kész kompozíciók, fegyvert ragadó történelmi személyek, akik az elcsatolt országrészeket megtestesítő figurákat védelmezik, habár érdemes megemlíteni, hogy két művön (Észak és Dél), a nemzetiségek is megjelennek a felvidéki szlovák kisfiú és a délvidéki német bácskai lány személyében.

A szobrokat a Szabadság tér északi részén helyezték el, félköríves alakban, ezzel is megidézve a történelmi Kárpátok hegyláncá által övezett Magyarországot. A háromméteres főalakok valamivel alacsonyabb posztamenseken álltak. Az így kijelölt félkörív középpontjában volt a történelmi Magyarországot mintázó virágágyás, szélén a Magyar Hiszekegy soraival.

A szobrokat 1945 augusztusa után eltávolították.⁸

1928. Az ereklyés országzászló; Szabadság tér

Emlékmű állítója: Urmánczy Nándor

Alkotók: Kismarty-Lechner Jenő építész, Füredi Richárd szobrász

Miután a Trianoni békeszerződést törvénybe iktatták, hivatalosan be kellett szüntetni minden irredenta propaganda tevékenységet, így a Szabadság téri szoborcsoporthoz tervezett ereklyés országzászlót csak 1928-ban avathatták fel, amikor enyhült a nyomás Magyarországon, a Népszövetség ellenőrző bizottságai távoztak az országból, ebben az évben kötötték meg az olasz-magyar barátsági szerződést, valamint Rothermere lord erkölcsi és anyagi támogatása is ekkor kezdődött el.

Az emlékmű egy késői szecessziós, magyaros stílusú szószékből, a húsz méteres zászlórúdból és félárbocra engedett országzászlóból, valamint a talapzatban elhelyezett ereklyetartóból állt, amely a csonka ország összes községének és az elszakított országrészek valamennyi törvényhatóságának, ezen kívül nevezetes történelmi helyeknek földjét tartalmazta.

A zászlórúd tövében megjelent a turulmadár bronzalakja, valamint sisakos gyermekalak, kezében buzogánnyal. A zászlórúd csúcsán a Horthy Miklós kormányzó kezéről mintázott esküre emelt kéz volt.

Eredetileg oldalán márványtáblákon Lord Rothermere és Benito Mussolini idézetei voltak találhatóak, ezekhez csatlakozott később a Magyar Hiszekegy szövege, a *“Jövő nagyságunk*

⁸ FLIER Gergely: Trianon 100: a magyar fájdalom és remény emlékművei az egykori Budapesten. PestBuda, 2020.

https://pestbuda.hu/cikk/20200101_flier_gergely_a_magyar_fajdalom_es_remeny_emlekmuevei_az_egykori_budapestben?fbclid=IwAR0OvldXo1Y10aA-8gPWV4VmWmhH55kjRsyRRz0SreEAR9mpjcMc5dNL1PQ (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

alapját múltunk nagyjai rakták le” idézet, valamint Urmánczy Nándor szavai is: *“A mi országunk a Kárpátok országa, Nagy-Magyarország. 896-ban alapította Árpád fejedelem, fennmarad a világ végezetéig.”*

Ez a zászló volt az elindítója annak az országzászló-mozgalomnak, mely során országszerte sok település állított és állít még ma is országzászlót Trianonra emlékezve.

1945 után eltávolították, helyén ma a Szovjet hősi emlékmű áll.⁹

1929. 06. 08: Magyar Igazság kútja; VII. kerület, Wenckheim-palota, Szabó Ervin Könyvtár előtt

emlékmű állítója: Népnevelő Filmipari Rt.

alkotó: Szentgyörgyi István, szobrász

A revíziós törekvéseket támogató Rohermere lordnak, már 1929-ben emlékművet állítanak Budapesten. A Magyar Igazság kútja elsődlegesen az angol lordnak kíván köszönetet mondani, ahogy az a rajta található feliratból is kiolvasható: *„E kutat hálás magyarok emelték Nagy-Britannia méltó fia, Viscount Rothermere tiszteletére. Az ő betűje megöli a hatalmaskodást, az ő lelke megeleveníti az igazságot.”*

Azonban Trianon-emlékműnek is tekinthető, hiszen a kutat megkoronázó szoborcsoport résztvevői Justitia az Igazság istenyasszonya, mérleggel és karddal kezében, hozzá simulva pedig a magyar nemzetet szimbolizáló nőalak.

1945 után megfosztották az irredenta jellegétől, azonban ma már az eredeti alakjában áll, eredeti helyén.¹⁰

⁹FLIER Gergely: Trianon 100: a magyar fájdalom és remény emlékművei az egykori Budapesten. PestBuda, 2020.

https://pestbuda.hu/cikk/20200101_flier_gergely_a_magyar_fajdalom_es_remeny_emlekmuevei_az_egykori_budapestent?fbclid=IwAR0OvldXo1Y10aA-8gPWV4VmWmhH55kjRsyRRz0SreEAR9mpjcMc5dNL1PQ (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

¹⁰ FLIER Gergely: Trianon 100: a magyar fájdalom és remény emlékművei az egykori Budapesten. PestBuda, 2020.

https://pestbuda.hu/cikk/20200101_flier_gergely_a_magyar_fajdalom_es_remeny_emlekmuevei_az_egykori_budapestent?fbclid=IwAR0OvldXo1Y10aA-8gPWV4VmWmhH55kjRsyRRz0SreEAR9mpjcMc5dNL1PQ (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

1929: Feltámadás-szoborcsoport; Budapest XXI. kerülete Csepel Szent Imre tér 21.

Az emlékmű állítója: Csepel község lakosainak és iparosainak adakozásából; 2004 után a csepeli lakosok, iparosok adományából, továbbá Budapest-Csepel Önkormányzata támogatásával.

Alkotó: Homonnay Jenő szobrászművész

A fehér mészkőből készült talapzaton, fekete szoborcsoport áll. Az alapzat egyik oldalán 132 halott katona neve olvasható, elől pedig Trianonra utaló hármashalom látható kettős kereszttel. A szoborcsoport főalakja Patrona Hungaria, mellette síró magyar katona és két gyermek. Az alkotás egyszerre állít emléket az első világháborúnak és az azt követő Trianoni békediktátumnak. 2004-ben felújították, azóta is áll.¹¹

1932.10.06.: Magyar Fájdalom szobra; Szabadság tér

Az emlékmű állítója: Lord Rothermere

alkotó: Emile Guillaume, francia szobrász

Szintén a Szabadság téren állt, női akt szoboralak, az Irredenta szoborcsoporttól és Ereklýés országzászlótól távolabb, a tér déli oldalán.

Talapzatán magyar és angol nyelven is olvasható felirat: *„Ez a szobor a trianoni szerződés által elrabolt gyermekei sorsát sirató Magyarország fájdmát jelképezi. Alkotója francia szobrász, Emile Guillaume. Ezen emlékművet a szenvedő magyar nemzetnek ajánlotta fel Magyarország angol barátja, Viscount Rothermere.”*

1945 után jelentésétől megfosztva helyezték át többször, ma Sopronban áll, restaurálva, eredeti feliratával.¹²

1935: Hargita-kereszt Fadrusz János; Pestszentlőrinc

alkotó: Fadrusz János

¹¹ Trianon100, <https://trianon100.hu/emlekmu/csepel1-feltamadas-szoborcsoport> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

¹² FLIER Gergely: Trianon 100: a magyar fájdalom és remény emlékművei az egykori Budapesten. PestBuda, 2020.

https://pestbuda.hu/cikk/20200101_flier_gergely_a_magyar_fajdalom_es_remeny_emlekmuevei_az_egykori_budapestent?fbclid=IwAR0OvldXo1Y10aA-8gPWV4VmWmhH55kjRsyRRz0SreEAR9mpjcMc5dNL1PQ (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

A pestszentlőrinci emlékmű főalakja a keresztre feszített Krisztus-szobor, azonban Trianonhoz köti az alkotást az emlékmű melletti márványtábla, melyen a *Magyar Hiszekegy* olvasható. A szobor talapzatát a 63 vármegyéből hozott föld alkotta.

1945 után a szöveget eltávolították, eredeti jelentését csak a rendszerváltás után kapta vissza.¹³

1936: A Magyar Feltámadás szobra; Szabadság tér

alkotó: Dózsa-Farkas András

A Magyar Fájdalom nőalakjának párjaként állt a Szabadság téren a Magyar Feltámadás férfialakja, amely habár nem kifejezetten Trianon-emlékmű volt, az akkor már e témában készült szobroktól benépesült téren, kissé azzá lett.

Valójában az 1848-49-es szabadságharcnak, azon belül is a Szabadság téri Újépületben mártírhalált halt vértanúknak állított emléket.

A rajta lévő felirat is erről tanúskodott: „Az egykor itt állott Újépületben áldozták életüket az 1848/49 évi Szabadságharc vértanúi a Haza szabadságáért és feltámadásáért”.

A robosztus, erős férfialakot ábrázoló szobor története mégis összefonódott Trianonnal, amikor a főváros 1940-ben az I. bécsi döntés értelmében visszacsatolt Kassának ajándékozta azt.

Az 1945 utáni sorsa nem ismert.¹⁴

1937: “A szenvedő magyar”; Pillangó utcai menhely

alkotó: Székelykeresztúri Horváth Árpád székely szobrászművész

A Pillangó utca 13/a alatt, akkoriban 870 fős férfimenhely volt, ahol sok menekült, főleg erdélyiek voltak elszállásolva.

A “szenvedő magyar” szobra a korabeli források alapján hét méter magas, kettős keresztre kötözött, lángokban álló, megcsonkított férfit ábrázolt, akinek letépett végtagjaiból keselyűk esznek.

Az emlékművet 1945 után eltávolították, további sorsa nem ismert.¹⁵

¹³Trianon100, <https://trianon100.hu/emlekmu/budapest-pestszentlorinc-trianon-emlekmu-fadruzsz-kereszt> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

¹⁴FLIER Gergely: Trianon 100: a magyar fájdalom és remény emlékművei az egykori Budapesten. PestBuda, 2020.

https://pestbuda.hu/cikk/20200101_flier_gergely_a_magyar_fajdalom_es_remeny_emlekmuevei_az_egykori_budapesten?fbclid=IwAR0OvldXo1Y10aA-8gPWV4VmWmhH55kjRsyRRz0SreEAR9mpjcMc5dNL1PQ (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

¹⁵Köztérkép, <https://www.kozterkep.hu/17152/trianon> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

1937: Anyai fájdalom, Magyar fájdalom szobra; újpesti István téren

alkotó: Kocsis András

A szobrot először 1937-ben avatták fel. A bronzból készült emlékmű fájdalmas arcú ülő anyát és gyermekét mintázza, talapzatán a Vörösmarty Mihály Az élő szobor c. versének idézetével:

“Kevés, de nagy, mit szólni akarok:

"Ember, világ, természet, nemzetek!

Ha van jog földön, égben irgalom,

Reám és kínaimra nézzetek!"”

2010-ig a szobor egy szakiskola mellett, majd sokáig raktárban állt, ekkor az Újpesti vezetőség az újra köztérre állítása mellett döntött.¹⁶

1937. 11. 7.: Erekyés Országzászló; Budapest XVII. kerület Pesti út 82.
újraavatás: 2007

1937-ben valószínűleg az országzászló mozgalom keretében avatták a rákoskeresztúri Népkerthben lévő Erekyés Országzászlót. A Szabadság téri országzászlóhoz hasonlóan, az emlékmű szószezből és a félárbocra engedett zászlóból állt, oldalán fehér márványtáblával, melyen napsugarak övezik Nagy-Magyarországot, benne *“Így volt, így lesz”* felirattal, felette pedig *“Hiszek!”* felkiáltással.

1948-ban az emlékművet megrongálták, a táblát leverték, helyette 1848-as emléktáblát tettek, '48-as emlékművet csináltak belőle.

Eredeti állapotát csak a rendszerváltás után nyerte vissza, a második avatásra 2007-ben került sor.¹⁷

¹⁶Köztérkép, https://www.kozterkep.hu/11421/anya_gyermekkel_budapest_kocsis_andras_2010.html (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

¹⁷ Köztérkép, <https://www.kozterkep.hu/11714/trianon-emlekmu> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

1945 - 1989

A II. világháborút követően az országban berendezkedő államszocializmus korszakában, a Trianonról való párbeszéd, erről való emlékezés teljesen megszűnt, tiltottá, rendszerellenessé vált. Új emlékművek állításáról szó sem lehetett. A meglévő emlékműveket 1945-től eltávolították, megsemmisítették, helyükbe általában a szocializmust éltető alkotások kerültek. Szerencsésebbek voltak azok az emlékművek, amiket csak átalakítottak, legtöbbször az 1948-as centenárium alkalmából kézenfekvően 1848-as emlékművé. Ezeket azóta, a rendszerváltás után visszaalakították eredeti állapotukra.

“A kommunizmus összeomlása után, a rendszerváltás forrágában a trianoni trauma több évtizedes feldolgozatlansága is gyorsan a felszínre került. A régi-új nemzeti jelképek iránti diffúz igény részeként csakhamar megfogalmazódott a központi Trianon-emlékmű, a budapesti Szabadság téri emlékműegyüttes visszaállításának az ötlete is, amely azonban ekkortájt még alig talált támogatókra.(..) A trianoni békediktátum hetvenedik évfordulója előtt az első szabadon választott parlamentnek még valamennyi pártja elhatárolódott a „felelőtlen demonstrációktól és megemlékezésektől”. „Felhívjuk hazánk lakosait, tartózkodjanak a megfontolatlan demonstrációktól, amelyekkel a legtöbbet a kisebbségi sorban levő magyarság érdekeinek ártanak. Az évforduló kapcsán elítélünk minden olyan megnyilvánulást, amely alkalmas szélsőséges érzelmek szítására, sérti más népek önérzetét, nem számol a jelen adottságaival és a jövő követelményeivel” - szölt a parlamenti pártok felhívása.¹⁸(Nyilatkozat a trianoni békeszerződés 70. évfordulójára. Magyar Nemzet, 1990. június 2. 3. o.).”¹⁸

A rendszerváltozást követően újra lehetővé vált a Trianonra való emlékezés. 70 évvel a békeszerződés után, újra felhangosodtak a revizionista hangok, hiszen ebben az időben egyesült újra Németország és esett szét a Szovjetunió, Jugoszlávia és Csehszlovákia. Ezeket az eseményeket pedig voltak, akik a jaltai és párizsi békeszerződések érvényvesztésének vették. Az ügy komolyságát jól mutatja az 1993-ban többek között revizionista indokból is alakuló Magyar Igazság és Élet Pártjának (MIÉP) választási szlogenje: „**MEGMARADNI, GYARAPODNI, VISSZASZEREZNI!**” Azonban ezek a törekvések már jóval kevesebb ember támogatását tudták megszerezni, mint a század elején.

¹⁸ BOROS Géza: Trianon köztéri revíziója. *Mozgó Világ*, 29. évf., 2003/2.

Emlékművek

2010. 06. 05.: Trianon-émlékmű; Budapest XXI. kerület Béke tér A Jézus Szíve templom jobb oldalán, a templom elkerítetlen szabad kertjében

alkotó: Sárossy Tibor

A rendszerváltás utáni első újonnan készült budapesti Trianon emlékművet 2010-ben avatták a XXI. kerületben. A szobor köz- és magánadományokból készült.

A fából faragott 3 méteres szobron keresztre feszített 2 méter széles Nagy-Magyarország térkép található, benne híres történelmi személyekkel és helyszínekkel, középen a Szent Koronával.¹⁹

2012. október 27.: Trianoni emlékmű; Budapest XIV. kerület Istvánmezei út 2.

alkotó: Domonkos Béla

A Thököly és Dózsa György út kereszteződésénél állított emlékmű, fő motívumai a bronzból készült közel kétméteres szárnyfeszításvolságú turul, mely a kötőmbbe süllyesztett Nagy-Magyarország felett öröklik, valamint az ennek háttérrel adó kettőskereszt.²⁰

Trianon mint kulturális emlékezet

A milleniumhoz közeledve, Trianon, a kommunikatív emlékezet 80-100 évig működő emlékezéséből átkerült a kulturális emlékezetbe.

“A kulturális emlékezet a kommunikatívól eltérően az intézményesített mnemotechnika (emlékezést segítő módszerek - megjegyz.) ügye. (...) A kulturális emlékezet a múlt szilárd pontjaira irányul. Benne sem képes megőrződni a múlt, mint olyan. A múlt itt szimbolikus alakzatokká alvad, ezekbe kapaszkodik az emlékezés. (...) A mítoszok is az emlékezés alakzatai: a mítosz és a történelem közti különbség itt érvényét veszti.”²¹

A kulturális emlékezet gyakran válik ünnepé. Ellentétben a kommunikatív emlékezettel, ez nem egy mindennapos identitás. Nagyon sarkosítva, a kommunikatív emlékezet a hétköznapi emlékezete, az olyan szinten jelenlévő emlékezés, mely átítja minden napunkat, míg a kulturális

¹⁹ Köztérkép, <https://www.kozterkep.hu/15449/trianon-emlekmu> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

²⁰ Köztérkép, <https://www.kozterkep.hu/19043/trianoni-emlekmu#> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

²¹ ASSMAN, Jan: *A kulturális emlékezet - Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1999

emlékezet már jóval inkább egy adott időpontra vonatkozik, koncentráltabb. Toposzok, mítoszok, ceremóniák, ünnepek kapcsolódnak hozzá.

A kulturális emlékezetet már nem mindenki hordozza, őrzői az adott emlék specialistái.

“A kulturális emlékezetből való részesedés azonban más értelemben sem egyenletes eloszlású. A kommunikatív emlékezettel ellentétben a kulturális emlékezet nem magától terjed, hanem gondos irányításra szorul. Ilyenformán alakul ki a terjedés ellenőrzése, ami a beavatottság tekintetében egyrészt kötelezettségeket támaszt, másrészt jogokat biztosít. A kulturális emlékezetet mindig, többé-kevésbé szigorúan megvont határok szegélyezik.”²²

A rendszerváltozás után, Trianon bekerül a történelemkönyvekbe, tanulmányok, kutatások indulnak, egyre szélesebb körben és több perspektívából tárják fel a nemzet tragédiájának kérdéskörét, említve itt akár a 100. évforduló alkalmából is alakult Trianon100 kutatócsoportot.

A két világháború közötti revíziós törekvések, szinte teljesen kivesztek a magyar politikai célok közül. Az Európai Unió tagjai lettünk, a schengeni egyezmény következtében átalakult az országok közötti határok értelmezése is. Napjainkban a jelenlegi kormány célkitűzése, hogy minél jobb és kölcsönösen kedvező gazdasági, politikai viszonyban legyünk a szomszédos országokkal (Visegrádi Négyek, stb.), ezen keresztül próbálva érvényre juttatni a határon túli magyarok érdekeit, jogait is.

Mindezen megváltozott körülmények ellenére az emlékművek állításakor szinte pontosan ott folytattuk, ahol a 1945-ben abbahagytuk. Új emlékművek jönnek létre, szinte teljesen ugyanazokkal a szimbólumokkal és motívumokkal, amiket már jól ismerhetünk a két világháború közötti időszakból. A Trianonra való emlékezés és a Trianon kultusz irredenta, revizionista jelképei nem szakadnak el egymástól ekkor sem. Viszont míg a század elején, a kommunikatív emlékezés időszakában, ezzel a formavilággal és jelentéstartalommal még mindenki egyet tud érteni, és a Trianoni békeszerződés elleni protestálás közös ügye volt mindenkinek, úgy 100 évvel később, mikor a területi visszacsatolások legjobb szándékkal is csak hiú ábrándoknak nevezhetők, a *“Nem, nem, soha!”* és *“Igazságot Magyarországnak!”* jelszavak alá már nem tud felsorakozni mindenki, ezek a jelképek már nem alkalmasak a nemzet egységének megerősítésére.

²² ASSMAN, Jan: *A kulturális emlékezet - Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1999

A Nemzeti összetartozás

Ezt felismerve, 2010-ben törvénybe iktatták a Nemzeti összetartozás napját, amely új kereteket adhat a békediktátumról való emlékezésnek, a kulturális emlékezetnek.

A törvény indokolása a következőképpen hangzik:

“Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátum kitörölhetetlen, máig feldolgozatlan nyomot hagyott Közép-Európa nemzeteinek tudatában, generációk óta a régió történelmének és politikai eseményeinek közvetlen vagy közvetett befolyásolója. Közép-Európa államai és nemzetei a döntés rájuk vonatkozó következményeinek megfelelően eltérő módon viszonyulnak a szerződéshez. Egyes nemzetek önazonosságuk megteremtése és kiteljesítése szempontjából meghatározó és előremutató eseménynek tekintik, ám a magyarság számára Trianon a XX. század legnagyobb tragédiája. A nemzeti emlékezés, a Kárpát-medence népei közös jövőjének elősegítése és az európai értékek érvényesülése azt a feladatot rója ránk, hogy segítsük Trianon döntéseinek megértését és feldolgozását. Ugyanakkor lehetőséget ad arra is, hogy bebizonyítsuk : a nyelvéből és kultúrájából erőt merítő magyarság e történelmi tragédia után képes a nemzeti megújulásra, az előtte álló történelmi feladatok megoldására.”²³

Ezeknek hatására Trianon, mint a kulturális emlékezet része új kereteket kap. Az erről való emlékezés a 20. század eleji mindennapi közbeszédből, átkerül egy koncentrált napra, június 4-re.

Az emlékezés célja pedig, ami 100 évvel ezelőtt még teljesen összeforrt az irredenta és revizionista törekvésekkel, megváltozik, az emléknep felülírja ezeket és habár szimbolizálja a tragédia igazságtalanságát, de ennél jóval fontosabb és kiemeltebb feladata jelképezni hogy: *“a több állam fennhatósága alá vetett magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, melynek államhatárok feletti összetartozása valóság, s egyúttal a magyarok személyes és közösségi önazonosságának meghatározó eleme”²⁴.*

²³Parlament, <https://www.parlament.hu/irom39/00039/00039.pdf> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

²⁴Parlament, <https://www.parlament.hu/irom39/00039/00039.pdf> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

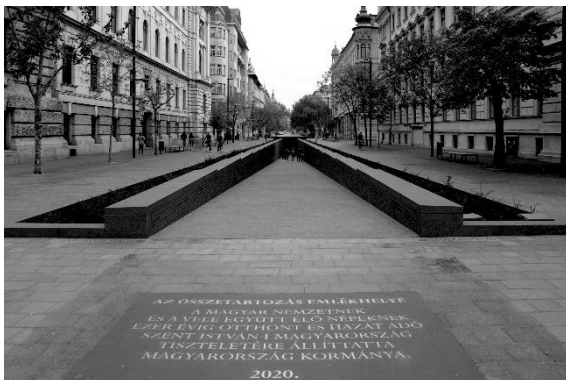
100 év elteltével a társadalomba ivódott, a revizionista és irredenta hangnemen felül számos más jelentéssel, sztereotípiával, politikai hovatartozással vegyülő régi jelszavakat le kellett cserélni, ahhoz, hogy Trianon emlékezete újra közös üggyé tudjon válni. Új fogalom, új jelszó bevezetésére került sor, ami az összetartozás lett.

Június 4-e nem Trianon emléknappá, hanem a Nemzeti összetartozás emléknapjává válik, a 2020-as emlékév mottójának “Összetartoztunk/Összetartozunk” már köze sincs a “*Nem, nem, soha!*” harciasságához és az átadott, új Trianon emlékmű is, a Nemzeti összetartozás emlékműveként lett hivatalosan megnevezve, ellentétben az eddig bevett *Magyar Fájdalom, Magyar Igazság, Magyar Feltámadás* megszokásával.

Így tehát párhuzamban a kulturális emlékezet kereteinek kialakulásával, Trianon emlékezetének köztéri megjelenésének is újításra volt szüksége, ahhoz hogy a Nemzeti összetartozás emlékműve megfelelően tudja képviselni az új jelszót, új hozzáállást.

A Nemzeti összetartozás emlékműve

Az emlékmű



saját fotó

emlékmű állítója: a Steindl Imre program keretén belül a jelenlegi magyar kormány

alkotók: Zimay Balázs építész és Mohácsi Sándor tájépítész

átadás időpontja: 2020. augusztus 20.

helyszín: Kossuth tér, Alkotmány utca

A Nemzeti összetartozás emlékműve az Alkotmány utca belső szakaszán helyezkedik el, ami a Kossuth tér autómentesítése óta zsákutcává vált. Valójában egy hasadékról vagy inkább süllyesztésről beszélhetünk, “klasszikus emlékmű” helyett.

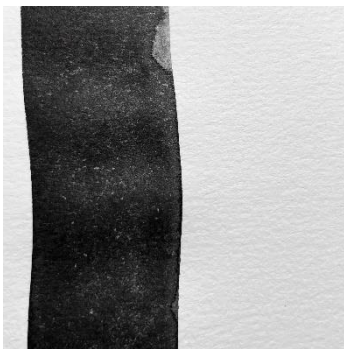
A 100 méter hosszan futó, 4 méter széles rámpa a Kossuth tér felől kifelé lejt, mígnem egy több helyen széthasadt körüljárható gránittömbbel végződik, melynek belsejében örökmécses ég. Az

így keletkező süllyesztett tér falain az 1913-as helységnévtár szerinti változatban a történelmi Magyarország valamennyi településének neve van kőbe vésve - összesen több mint 12 ezer - jelentőségük szerint három különböző betűmérettel.

A járdát egy megemelt gyepsor választja el az emlékműtől, egyértelműen mutatva az emlékmű határait.

Hasonlóságok és különbségek a budapesti Trianon emlékművekkel

Monumentalitás



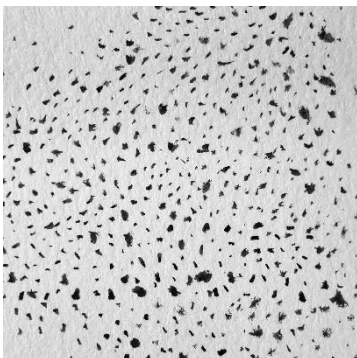
saját festés

Valószínűleg jelenleg a legnagyobb területi kiterjedésű és egybefüggő Trianon emlékmű a Nemzeti összetartozás emlékműve. Tértfoglaló jellegével hasonlít a Budapesten elsőként állított Szabadság téri Irredenta szoborcsoportra, de míg az szinte behálózta a teret különböző alakjaival, tervezetten és spontán is hozzá szövődő különböző szobraival

és más emlékművekkel, addig itt egy jóval tisztább, sokkal inkább gesztus szerű monumentalitásról beszélhetünk. Mindkét emlékmű

esetében kiterjedésük egyértelműen Trianon tragédiájának léptékét hivatott jelképezni.

Lépték és számosság

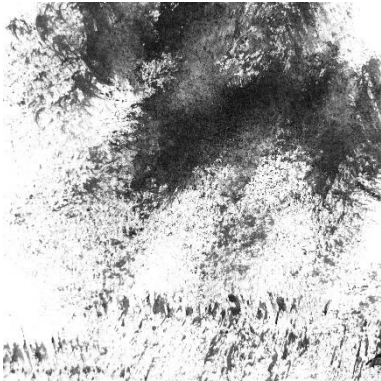


saját festés

Az emlékmű 100 méteres hosszát egyrészt a monumentalitás kifejezésének szándéka motiválhatta, másrészt természetesen jelen helyzetben nem egy "egyszerű" Trianon emlékműről van szó, hanem a 100 éves évfordulóra emlékezőről, léptéke így inkább az eltelt időre utal, amelyhez hasonló eddig a budapesti emlékműveknél nem tapasztaltunk.

Azonban a több mint 12 000 helységnév feltüntetése, ezek számossága már könnyen kapcsolható a múlt században készült emlékművek egyik motívumához: a Szabadság téri Ereklés Zászlótartó talapzatában elhelyezett ereklyetartóhoz, amely a csonka ország összes községének és az elszakított országrészek valamennyi törvényhatóságának, ezen kívül nevezetes történelmi helyeknek földjét tartalmazta.

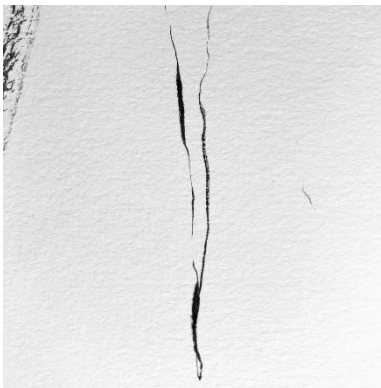
Anyaghasználat



saját festés

Érdeemes lehet megemlíteni az anyaghasználat különbségét. A korai irredenta Szabadság téri szobroknál egy könnyen avuló, olcsó anyagot - ennek részben a háború utáni szegénység volt az oka - a műkövet választották, addig a most készült kortárs emlékműnél a beton és a gránit dominál, amelyek már állandóságot tükröznek.

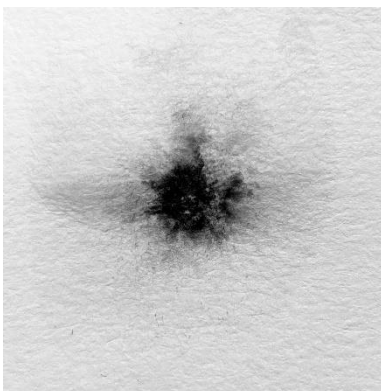
Töredezettség



saját festés

Az emlékmű aljában, több helyen megrepedt, töredezett gránittömb található, ami jelentésében a Csonka-Magyarország - Nagy-Magyarország szétszakadtság motívumához hasonlítható, formájában azonban egy sokkal diszkrétebb jelzsről beszélhetünk.

Örökmécs



saját festés

A gránittömb belsejében található az örökmécs, ami - a Trianon emlékműveknél szinte kötelező” - szakrális hangulatot teremt, valamint ez is egyfajta állandóságot, örökkévalóságot, megváltoztathatatlanságot sugall.

Lejtés



saját festés

Az emlékmű legszembeütőbb különbsége, hogy - az eddig megszokott Trianon emlékművekhez képest - szobrok helyett, egy tájépítészeti beavatkozással hívja fel a figyelmet a 100 éves évfordulóra és az emlékezés fontosságára.

Fogadtatás, kritikák

Már a látványtervek és leírások után is jó pár, majd az átadás után számtalan cikk, vélemény, kritika és komment jelent meg az interneten a Nemzeti Összetartozás Emlékhelyéről. Minden számottevő újság és online hírportál hozott le legalább egy, ha nem több beszámolót. Ezekre támaszkodhatunk, mint a közvélemény hangjaira az emlékmű kapcsán. Napjainkban hajlamosak vagyunk ezeket a médiumokat politikai hovatartozásuk szerint csoportosítani, írásaikat is gyakran ezzel a tudattal olvassuk. Ez a hozzáállás - Trianon még ma is erősen átpolitizált kérdésénél - érdekes aspektusokat tárhatna fel, de egyben ingoványos talajra is vezetne bennünket melyet állandóan alakít az aktuálpolitika, így tanulmányunkban inkább a vélemények és kritikák összképére koncentrálnak.

Az első kérdés, amire általában választ kerestek a cikkek, hogy egyáltalán kell-e még egy Trianon emlékmű? Ezt a kérdést, a Klubrádiónak Wachslér Tamás, a Steindl Imre Program vezetője így válaszolta meg: *“az emlékműről hozott kormánydöntés előtt szükségtelen lett volna lefolytatni egy terméketlen publikus vitát. Az emlékhelyre szükség van, közéleti vitára nincs. Éspedig azért, mert azok a Trianon 100. évfordulójára tervezett emlékhelynél kevésbé megosztó*

*ügyekben sem termékenyek. Mint mondta, ezt igazolja a tervek bejelentése után kialakult vita.*²⁵

A Trianon100 kutatócsoport által nemrég közzétett közvéleménykutatás részben igazolja, részben pedig megkérdőjelezi ezt az állásfoglalást. *“Gyakorlatilag nincs olyan magyar, aki ne úgy gondolná, hogy a trianoni békeszerződés alapvetően igazságtalan és túlzó volt a magyarokkal szemben (94%). Ugyancsak alig vitatják, hogy a békeszerződés volt Magyarország legnagyobb tragédiája (85%), ahogy körülbelül ugyanilyen mértékben (84%) értenek egyet azzal a kijelentéssel is, hogy "Magyar az, akinek fáj Trianon".⁸ Az első háromnál valamivel kisebb mértékben (77%) értenek egyet azzal, hogy a trianoni traumát máig nem heverte ki az ország. Lényegében e fenti négy tételt számíthatjuk a Trianonnal kapcsolatos nemzeti emlékezet sarokpontjainak.”²⁶*

A statisztikák alapján jól látható, hogy Trianon kérdése a mai magyar társadalomban is komoly visszhangokat ver, így az állítás azon része, miszerint a Nemzeti összetartozás emlékművére szükség van, egyrészt alá van támasztva, másrészt azonban éppen ezért annyira fájó az ennek fontosságáról és ennek milyenségéről való közéleti vita hiánya.

Szintén több cikkben említik kritikus hangnemben, hogy a közel 5 milliárd forintból épülő emlékmű tervezésére pályázat nem lett hirdetve, valamint a legtöbb ilyenkor bevett szabály betartása is mellékesnek bizonyult, hogy időben befejeződhessenek a beavatkozások.

Ezek a tények és körülmények, habár az elkészült alkotás megjelenését nem befolyásolják, annak elsődleges megítéléséhez rossz szájízt adnak, valamint ambivalens képet festenek az emlékműről, ami minden magyarnak szeretne lehetőséget adni az emlékezésre, megszületésének folyamata mégis nélkülözötte a nyitottságot, átláthatóságot és a demokratikus kiválasztási folyamatokat.

Hazánkban a köztéri emlékezet jeleinek kortárs megfogalmazása nem túl gyakori, Trianon emlékének ilyen megjelenítése pedig, az elmúlt évtizedek egyértelmű és könnyen megérthető emlékművei után, nagy meglepetést okozott, majd kapott hideget és meleget is az online portálokon.

²⁵FARKAS György: Wachsler: Trianon-emlékmű kell, vita nem. 24.hu, 2019. <https://24.hu/belfold/2019/04/25/wachsler-trianon-emlekmu-kell-vita-nem/> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

²⁶Trianon100, 2020. http://trianon100.hu/attachment/0003/2255_trianon_lakossagi_survey_elemzes_final_honlapra.pdf?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_202006 (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

A cikkek írói általában üdvözölték a megszokott Trianon motívumok elhagyását, azonban a 12000 magyar településnevet és az emlékmű föld alatti voltát, lejtését már többen kritikával illetik.

“Arról, hogy miért az 1913-as helységnévtár szerinti településneveket vésik fel az emlékműre, miközben azok jelentős részében már száz éve is kisebbségben éltek magyarok, Wachsler Tamás azt mondta, ez így kerek egész, szép tiszta, világos alap.(...)Nem akartak szűrőket, mert bármilyen alapon szelektálnak, az kritikákat válthatott volna ki. Ha például csak a száz évvel ezelőtti magyar többségű települések nevét helyezik el, akkor érkezhettek volna kifogás, hogy miért nem csak azokat tüntetik fel, ahol most is többséget alkotnak a magyarok.”²⁷

A mindenkivel korrekt feliratozás, viszont alapjaiban hibádzik, ugyanis az 1913-ban megjelent helységnévtáron, amely a Magyar Szent Korona Országainak utolsó ilyen gyűjteménye volt, már erősen meglátszott az 1880-ban indult helynévanyag magyarosítása.

“A soknyelvű Magyarország nem magyar nyelvterületeihez kötődő helységnévanyagát az összeomlás előtti tömeges, az érintettek tiltakozását figyelmen kívül hagyó elmagyarosítása nehéz örökség.”²⁸

Így a felirat, amellet, hogy az összes település feltüntetésével valóban az összes magyart reprezentálja, szemet huny a kisebbségek létezésé felett az országban, és egy radikálisan magyarosított, átdolgozott helységnévtár szerint jelenik meg az emlékmű falain, így takargatva, de akaratlanul is utalva a Trianoni békediktátum szerencsétlen kimenetelének egyik okára, a nemzetiségi feszültségekre az országban.

A beavatkozásra, lejtős mivolta miatt, “ároként” és “a nemzet sírjaként” is hivatkoznak, felhívva a figyelmet arra, hogy az ilyen gesztussal operáló emlékműveknél, a jellemzően megszokott lineáris áthaladás helyett - amely konkrétan és jelképesen is előre, tovább visz - itt valójában egy be-ki sétálásról, kerengésről beszélhetünk.

²⁷ FARKAS György: Wachsler: Trianon-emlékmű kell, vita nem. 24.hu, 2019.

<https://24.hu/belfold/2019/04/25/wachsler-trianon-emlekmu-kell-vita-nem/> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

²⁸ SZARKA László: Soknyelvű ország – egynyelvű álom és emlék(mű). ujszo.com, 2020.

<https://ujso.com/panorama/soknyelvu-oroszag-egynyelvu-alom-es-emlekmu> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

Az emlékmű süllyesztésével, egy kevésbé látványos, rejtőzködő alkotás jön létre, ami egy egészen újfajta jelleg a Kossuth tér nagyméretű szobrai között.

Ebben a magatartásban sokan a jelenlegi kormány félszét látják, a túl nagyvonalú megemlékezések és emlékművek ellen, amik ronthatnának a politikai és gazdasági érdekeiken a szomszédos országokkal. Megint mások pedig pozitívként jegyzik fel az eddigiektől eltérő megközelítést.

A Kossuth téri emlékművek kontextusa

Nemzeti közterünknek is megvan a maga történelme, hazánk múltjának lenyomatait hordozza magában. A Steindl Imre program keretein belül ez a terület is további rendezéseken ment keresztül. A terv átfogóan nem csak a Kossuth térrel, hanem annak közvetlen környezetével is foglalkozik, a Parlamenthez kapcsolódó hármastérre fűzi össze. A letisztult kortárs beavatkozás olyan rétegeket, emlékeket is lemosott a térről, amelyek annak történetének meghatározó elemei voltak. A térnek ebben a fajta ürességében annál inkább fontosabbá válnak a szobrok, és azok által kialakított térrendszer.

„Az új arculat garantáltan meghatározó lesz az elkövetkező években, a magyarságtudattal és a magyar emlékezet-kultúra kérdéseivel kapcsolatban. A szobrok, azok helye és egymásutánja, a terület körbejárhatósága, építészeti arculata mind-mind eszköze annak, amit nemzeti reprezentációnak nevezünk...”²⁹

Az alapok adottak voltak, hiszen a tér alapvető vonalai ma is ugyanott vannak, ahol mindig is voltak, a szobroknak pedig mindenképpen az általuk képzett tengelyek metszéspontjaiba kellett kerülniük. A Kossuth téren található emlékművekre, és emellett a teret körbefonó épületeknek meghatározó eleme maga a Parlament. A historizáló eklektika jegyében született, részleteiben alapvetően neogótikus stílusú épület nem enged meg bármit a közelében. Ennek következménye lehet az MTESZ-székház késő modern épületének lebontását követően a Szabad György Irodaház historizáló homlokzata, amely Hüttl Dezső, a Műegyetem egykori tanárának tervei alapján készült el. Érdekes látni, hogy a tér környezete és az emlékművek is a régi idők szellemét követik, a szobroknál is szinte minden esetben az 1945-ös előtti állapotba való visszaállítás történt. Ezek az emlékművek mégis egy megújuló fiatal térben helyezkednek

²⁹SMILÓ Dávid: Helyszínelők: A Kossuth tér. hg.hu, 2012. <http://hg.hu/cikkek/varos/14562-helyszinelok-a-kossuth-ter> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

el, ide látogatva, a szobrokat végignézve, egyfajta időutazást érezhetünk, ám maga a tér komplexitása nem ezt sugallja. Ennek megértéséhez kiemelnénk néhány emlékműnek olyan vonását, amely az összképet nagyban befolyásolja.

A Dunánál - József Attila szobra



saját fotó

avatás: 1980. december 22.

alkotók: Marton László szobrász és
Vadász György építész

áthelyezés: 2013

2011-ben a tér rekonstrukciójának részeként elmozdították korábbi helyéről Marton László alkotását. A szobor mintegy tíz méterrel került közelebb a

rakparthoz és a Dunához így a jelenlegi helyén már a Kossuth tér periferiáján található a szobor, így új helyzetével még hátat is fordít a térnek.

Andrássy Gyula szobor:



saját fotó

avatás: 1906. december 2.

alkotók: Zala György szobrász, Foerk Ernő építész

eltávolítás: 1945 december

helyén 1980-tól a József Attila szobor

visszaállítása: 2015. május 5.

alkotók: Bencsik Alkotóközösség Művészeti Kft.
szobrászai

A Steindl Imre program keretén belül

Andrássy Gyula halálát követően kortársai között nem volt kérdés, hogy az államférfi élet munkájáért emlékművel tisztelegjenek. Zala György alkotta meg a lovas szobrot és a talapzat két oldalán található domborművet, amely a gróf életének két, talán legmeghatározóbb eseményét jeleníti meg. 1906-ban az Országház déli részén állították fel a szobrot. 1945-ben ennek az emlékműnek is mennie kellett, majd 1980-

ban az egykori Andrassy-szobor helyén állították fel a József Attila-szobrot, amelyet a költő A Dunánál című verse ihletett. 2011-ben született döntés a Kossuth tér eredeti arculatának helyreállításáról. Ennek következtében a Dunához közelebb helyezték át a Parlament bal szárnya közelében a József Attila szobrát. Ezáltal gróf Andrassy Gyula szobrát visszaállították, amelyet 2015-ben avattak fel ismét.

II. Rákóczi Ferenc lovasszobra:



saját fotó

avatás: 1937. május 2.

alkotók: Pásztor János szobrászművész és Györgyi Dénes építész

A fejedelem halálának 200. évfordulójára készült Pásztor János szobrászművész és Györgyi Dénes építész által a szobor, amelyet 1937-ben állítottak fel. Az ágaskodó lovas szobor talapzatán található két latin felirat a szabadságot hirdeti. Az emlékmű sikeresen állt ellent a történelem viszontagságainak, egyedüli változás az volt, amikor a „CVM DEO PRO PATRIA ET LIBERTATE” feliratról - ami Rákóczi zászlóiról ismert, jelentése pedig: „Istennel a hazáért és a szabadságért.” - 1945 után

lekerült a „CVM DEO”, ami csak a rendszerváltozást követően került vissza. A Steindl Imre Program keretében 2014-ben restaurálták a szobrot, ami azóta is az eredeti helyén áll.

A Kossuth-szoborcsoport:



saját fotó

avatás: 1927. november 6

alkotók: Horvay János és Fischer Antal

újraavatás: 2015. március 3

A Kossuth tér talán legismertebb szobor csoportjának életét is a történelem alakította. Kossuth Lajos halálát követően szinte azonnal aktuális téma volt a

szoborállítás, viszont az első világháború keresztülhúzta a számításokat. Végül 1927-ben sikerült felavatni a művet. Az emlékmű az első felelős magyar kormány tagjait levért, melankólikus hangulatban ábrázolja, melynek okaként nem csak az 1848-1849-es szabadságharc leverését, hanem a trianoni békediktátumon való búsulást is számontartják. A talapzat hátulján Petőfi Sándor Élet vagy halál! című versének első sorai olvashatóak:



saját fotó

„A Kárpátoktól le az Al-Dunáig
Egy bösz üvöltés, egy vad zivatar!
Szétszórt hajával, véres homlokával
Áll a viharban maga a magyar.”

A kiépülő kommunista diktatúrában lebontották az emlékművet, majd egy ideig a Kerepesi temetőben helyezték el. Az új szobor Kisfaludi Strobl Zsigmond műve, amelyen a melankólikus hangulatot felváltotta a

forradalmi lendület, és a munkás-paraszt összefogást szimbolizálva már nem csak a haza nagy alakjait jelenítette meg. Az új szoborcsoportot 1952-ben avatták fel, és egész 2010-ig a Kossuth téren állt. A nemzet főterének 1945 előtti arculatának helyre állításához a eredeti szoborcsoport pontos rekonstrukcióját állították fel 2015-ben. A Kisfaludi alkotása pedig a Nemzeti Közszolgálati Egyetem előtt találta meg végső helyét.

Tisza István emlékmű



saját fotó

avatás: 1934. április 22

alkotók: Zala György szobrász, Orbán Antal szobrász,
Foerk Ernő építész

“Az emlékművön a főalak a pillérszerű építmény egész tetejét kőbe vésett szimbolikus alak foglalja el: egy halálra sebzett, óriási oroslán, amelyet óriási kígyó csavar körül, szimbóluma az árulásnak és ármánynak, amely a hőst előbb a hatalomtól, utóbb életétől is megfosztotta.” - hangzik a kortársi méltatás.³⁰

³⁰PÓTÓ János: *Az emlékeztetés helyei - Emlékművek és politika*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003

visszaállítás: 2014. június 9

Alkotók: Bencsik Alkotóközösség Kft. szobrásza Elek Imre

A Steindl Imre Program keretében az emlékművet majdnem eredeti formájában állítják helyre.

Nemzeti Vértanúk emlékműve



saját fotó

avatás: 1934. március 18

alkotók: Füredi Richárd szobrászművész, Kismarty-Lechner Jenő építész

ledöntés: 1945 szeptember

A teret később átalakították, egy vízmedencét helyeztek el szökőkúttal és új nevet is kapott, 1951-ben Ságvári Endréről nevezték el. A rendszerváltozáskor a tér visszakapta eredeti nevét.

A medence fölé 1996-ban egy japán fahidat idéző bronz szerkezet építettek, amelyre Varga Tamás alkotását, Nagy Imre szobrát állították 1996. június 6-án.

2018. december 28-án vitték el a szobrot, majd új helyén, a Jászai Mari téren állították fel.³¹



saját fotó

újraavatás: 2019. október 31

alkotó: Elek Imre szobrászművész, Steindl Imre program

³¹PÓTÓ János: *Az emlékeztetés helyei - Emlékművek és politika*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003

1956-os emlékhely és a kőtár



saját fotó



saját fotó

avatás: 2014

alkotók: Czér Péter, Miklós Zoltán

Az 1956-os emlékhelyet és a kőtárat a téri elhelyezkedésük és építészeti karakterük miatt együtt tárgyaljuk. A két alagút megközelíthetősége és a közvetlen térkapcsolat szempontjából mindkét lejáratot többször újra kellett tervezni. Végül a tér észak-déli tengelyén elhelyezkedő sétányon kaptak helyet. A visszafogott építészeti szimbolika mindkét emlékhely kialakítását jellemzi.

Az 1956. október 25-i sortűz áldozatainak emlékműve



saját fotó

avatás: 1999

alkotók: Callmeyer Ferenc építész és
Kampfl József szobrászművész

Az emlékmű az 1956. október 25-i véres csütörtök emlékét őrzi, a sortűz halálos áldozatainak állít emléket. A golyónyomok az egykori Földművelésügyi Minisztérium épületének árkádjánál

találhatók. A 150 darab 4 centiméter átmérőjű bronz golyót az épület falán található golyónyomok helyére rakták be. A múlt fájó valóságossága a golyók teljesen véletlenszerűen való elhelyezésében és az intenzitásuk mértékében is megmutatkozik.



saját fotó

Jól kivehető, hogy a Kossuth tér kettőssége mind az építészeti karakteréből, mind a különböző tér és idő kapcsolatából fakad. Míg a képzőművészeti arculata egyértelműen egy másolata a múltnak, addig a tér átláthatósága, anyaghasználatának részletei, a kerítést kiváltó vizesárok-szimbólum egy modern köztér jegyeit viseli

magán. Az, hogy a Nemzeti összetartozás emlékműve ebbe a kontextusba hogyan illeszkedik bele, egyáltalán a szerves részévé válik-e, nagyban fog azon múlni, hogy a jövőben a használók, idelátogatók mennyire kötik az emlékművet a térhez. Elsőre nagy ellentmondást válthat ki a kortárs emlékmű a többi szobor stílusával szemben, azonban ha ezeket nem külön alkotásokként szeretnénk értelmezni, hanem annak környezetével, helyzetével együtt, akkor talán pont egy hidat képez az új emlékmű a Kossuth tér kettősségében. Összeköti a modern építészeti szimbólumai a téren fellelhető építészeti eszközökkel, az emlékezés érzése pedig a további szobrokkal. Fontos kérdéskör, hogy okoz-e az a kettősség egy fajta feszültséget? Erősítik-e egymást a kortárs gesztusok, mint például a vizesárok megoldás, a két földbe süllyesztett kiállítótér - emlékhely és az új, Parlament kupolájának tengelyére felfűzött, még is már egy másik utcában található emlékhely? Tud-e vagy talán még fontosabb, hogy akar-e a Nemzeti Összetartozás Emlékmű ebben a téri kontextusba belesimulni?

Kortárs emlékhelyek eszköztárának kontextusa

Ha a Nemzeti összetartozás emlékművén alkalmazottépítészeti-művészeti eszközöket vizsgáljuk, akkor felismerhetünk több olyan karakterjegyet, amelyek jelen vannak már jól ismert, sokat hivatkozott kortárs emlékműveknél. Ezek a példák vajon nevezhetők-e előképeknek, ugyanazzal a motívummal vajon ugyanazt akarják-e kommunikálni? A hasonlóságok egyértelműen láthatóak, azonban az érzés, melyet kiválthatnak ezek az eszközök, már nem biztos, hogy ugyanazok. Ennek feltérképezéséhez sorra vesszük azokat az eszközöket,

amelyeket más emlékhelyekből jól ismerünk, s amelyek a Kossuth téri emlékműnél is feltűnnek.

Szövegek, a textus mint az emlékhely maga



saját fotó

Időről-időre felmerülő nagy kérdés, hogy a múlt eseményeinek, tragédiáinak súlya milyen eszközökkel adható át úgy, hogy a monumentalitás még se legyen nyomasztó.. A második világháborút követően jellemző gesztusrendszerre vált - elsősorban az áldozatok nagy száma miatt - az adatok, nevek feltüntetéséből álló feliratok alkalmazása az emlékhely fő közegeként. A

tömegesség, a feliratok mennyisége személyes átélésnek is ad lehetőséget, hiszen az ebben a rendszerben történő emlékezés két irányú. Egyrészt az esemény teljességét, univerzalitását éppúgy lehetővé teszi, mint az egy-egy felirat mögötti történet, sors átélését. Ez az intellektuális tartalom több nemzetközi kortárs példán fellelhető, amelyekkel párhuzamba állíthatjuk az Összetartozás emlékmű falain fellelhető helységnevek sorozatát.

Vietnámi veteránok emlékműve

Maya Lin 1982-es emlékművén érezhető talán leginkább a hasonló építészeti nyelv, és a szöveg, mint nem csupán betűk halmaza, hanem érzéseket kiváltó eszköz jelenlétét. Az egyszerű fekete márvány lapokon több, mint 58 ezer név szerepel, azoké a katonáké, akik meghaltak vagy eltűntek szolgálat közben a vietnámi háborúban. Az érzések, melyeket közvetítenek mindkét emlékmű falaira vésett adatok, talán az a kettősség, hogy a hősiességre és a tragédiára emlékeztetnek. A teret felhasító V-alak is egy olyan utat tár elénk, hogy tudjuk és érezzük az emlékhely számszerűségét. Az ék alak felétől a hatás gyengül, egyre kevesebb név van hátra, ám ettől még fokozódik a feszültség.

A prágai Pinkas zsinagóga

A prágai Pinkas rabbi által, 1479-ben alapított zsinagóga falaira kézzel festették fel a terezini tábor náci terrorjának cseh- és morvaországi áldozatainak neveit, születésük és haláluk dátumát. Az emlékművet Václav Boštík és Jiří John festők tervezték és hozták létre 1954 és 1959 között.

Bár közelről vizsgálva felfoghatatlan az adatok mennyisége, és a világ egyik legszívszorítóbb és legnagyobb sírfelirata, a 77 297 adattal, távolabbról plasztikussá válnak a feliratok, a személyek, adatok száma összefolyik, és az emlékezés helyét a fal textúrájának egységessége váltja fel. A családnevek kezdőbetűi pirossal emelkednek ki a szöveg rengetegből.

Összehasonlítás

A Vietnámi Veteránok Emlékműve több mint 58 000 nevet, a prágai Pinkas zsinagóga 77 297 családnevet, a Nemzeti Összetartozás Emlékműve 12 485 településnevet jelenít meg.

A textualitás eszköze, a személynevek és településnevek felhasználásával, egyrészt az adott eseményeket elszenvedő áldozatoknak állít emléket, másrészt ezeknek számosságával, a megjelenítés térbeli kiterjedésével jelképezi a tragédiák súlyát, az emlék monumentalitását és felfoghatatlanságát.

Az áldozatok és a tragédiák



saját fotó

Az első kettő, röviden ismertetett emlékhelynél, egyértelmű és megkérdőjelezhetetlen az áldozatok tragédiája, valamint a halálukat okozó, mára történelemmé vált eseményre való emlékezés szükségessége. Felmerül a kérdés, hogy el kell-e, el lehet-e különíteni a történelemre való elvont emlékezést, az áldozatokra való konkrét emlékezéstől? A személynevek és családnevek használatával, a két emlékmű egyértelműen tudunkra adja, hogy habár az adott történelmi eseményekről való kollektív tudásunk nélkül azok értelmezhetetlenné

válnának, mégis az áldozatokról való megemlékezés az elsődleges és legfontosabb feladatuk.

Elmondható-e ez a Nemzeti Összetartozás Emlékművénel? Mire hivatott minket emlékeztetni a 12 485 településnév?

Az emlékmű az 1913-as helységnévtár alapján, a történelmi Magyarország összes települését felsorolja, függetlenül mind a magyar lakosság egykori arányaitól ezeken a településeken, mind pedig a trianoni határokon innen vagy túl lévő helyzetüktől. Tehát ha csak az emlékművön megjelenő szövegre koncentrálunk, az valójában nem akar és nem is tud minket sem a területi veszteségekre, sem a határon túlra került 3,3 millió magyar nehéz helyzetére emlékeztetni. Az elhelyezett településnevek igazából önmagukban csupán a történelmi Magyarország feltételezett egységére hívják fel a figyelmet.

Ehhez kapcsolódnak ezután a helyszínen megjelenő további jelek, motívumok és a történelmi kontextus, amelyek elegendő azután maga a szemlélő döntheti el, hogy hogyan értelmezi ezeket. Trianon érzékeny és vitatott jelentés- és mítosztartalmát figyelembe véve, talán mondhatnánk, “nem gond”, hogy nem kapunk választ a fentebb említett kérdésre, azonban, ha azt vizsgáljuk, hogy a megjelenő textualitás, az emlékmű egyik legfontosabb motívuma mögött valójában egy olyan ingoványos jelentéstartalom áll, mint az egységesség gondolata, az egységesség a magyarságban, valamint a Trianonra való emlékezésben, miközben mindennek értelmezését az emlékmű ránk bízta, nem gyengíti-e el ez és kérdőjelezi meg teljes mértékben ennek jogosságát az emlékmű falain?

A felfoghatatlanság

A textualitás másik fontos szerepe, az áldozatok, a tragédia nevesítésén kívül, az ezek megjelenítése által keltett vizuális hatás.

A bemutatott két emlékmű, valamint a Nemzeti Összetartozás emlékműve is olyan történelmi eseményeknek szeretne mementója lenni, amelyek az egész világ, egy ország vagy egy közösség számára olyannyira elfogadhatatlanok és igazságtalanok, hogy az a felfoghatatlanság érzéséhez válik hasonlatossá.

Legyen szó 12, 58 vagy 77 ezer személy, család vagy településnév megjelenítéséről, az egyén számára az információ sokasága befogadhatatlan és így felfoghatatlan, nemcsak az emlékmű első, de akár többszöri megtekintése után is.

A kortárs példák esetében ez a felfoghatatlan igazságtalanságérzet az áldozatok halálát kiváltó eseményre, valamint ez által bekövetkezett tragikus halálukra vonatkozik, míg a Nemzeti Összetartozás Emlékhelyénél, ahol a trianoni békediktátum senkit nem fosztott meg az életétől, az igazságtalanság a szerződés által bekövetkezett területi veszteségben és a határon túl lévő magyarok jogainak csorbításában keresendő.

Általánosságban elmondható, hogy a textualitással, mint eszközzel dolgozó kortárs emlékműveknél, az áldozatok nevei és a szöveg mennyisége által keltett vizuális hatás egyértelműen összefonódik és egymásra utaltságuk miatt nyer értelmet.

A Nemzeti Összetartozás Emlékhelyénél, a megjelenő településnevek az ország szétszakadása ellenére való egységességet jelképezik, azonban az általuk keltett érzés már nem az egységességre, hanem az igazságtalanságra szeretné felhívni a figyelmünket.

Míg a halál, bármilyen formájú, de főleg a külső erők által bekövetkező igazságtalansága megkérdőjelezhetetlen és időtlen, ehhez képest belátható, hogy egy, az I. világháborút lezáró béke jogossága ellen való tiltakozás azonban egy sokkal inkább általános, absztrakt igazságtalanság.

Topografikus jellegű emlékművek



saját fotó

Egy másik, számunkra fontos elemzési szempont, az emlékmű téri helyzete. Egyrészt a rámpa maga is egy atmoszférikus, átélhető útvonal a Trianon emlékmű esetében, de szintúgy fontos az emlékhely és a közterek, utcák kapcsolata és egybemosása.

Holokauszt emlékhely



Hélène Binet

Peter Eisenman 2005-ben átadott alkotása Berlin közepén egy tömböt foglal el a náci birodalom központjában, a berlini fal melletti

„halálövezetben”. A 2711 darab geometrikusan elhelyezett beton tömbbel borított tér nyilvános. A terep gödör-szerűen lejt középre, az emlékmű szélétől befelé haladva egyre inkább körbe veszi

az embert a betonsztélék rengetege, ezzel egyre

jobban kiszorítva a város aktuális zajait, történéseit. A Holokauszt emlékmű gránit tömbjei hullámzó impulzusokkal, és a végtelenség gesztusával nem jelöl ki egyértelmű utat.

Vietnámi veteránok emlékműve



Eszter in DC

A már fentebb említett emlékhelynek a bejárhatóságát tiszta rendszer szerint alkotta meg Maya Lin. Az ék alak átsétálhatósága és mindennapi használatával egy új réteggént jelenik meg a köztér hangulata. A törésvonal mentén haladva a felétől a hatás gyengül, egyre kevesebb név van hátra, ám ettől még tovább fokozódik a feszültség.

Összehasonlítás

A berlini Holokauszt emlékhely, a Vietnámi veteránok emlékműve és a Nemzeti Összetartozás Emlékhelye is, olyan kortárs emlékhelyek, amelyek kiterjedésükkel, monumentalitásukkal, térbeliségükkel, generálják és irányítják is az emlékezés folyamatát, mind térben, mind pedig időben.

Az ilyen, köztéren létrehozott, nagyméretű emlékhelyek esetében a megközelítés, az irányultság és az átjárhatóság mind olyan kérdéseket vetnek fel, melyeknek más-más megoldásai, egészen másfajta élményt és lehetséges köztéri használatot eredményeznek, az emlékezés terének biztosításán kívül.

A berlini emlékmű, egy minden oldalról megközelíthető és teljesen átjárható térrendszer, melyben teljesen az egyéntől függ, hogy milyen útvonalon halad a gránit tömbök között, ezáltal mennyi időt tölt a hely megismerésével és az emlékezéssel.

A Vietnámi veteránok emlékművénél egy, a két oldaláról megközelíthető, sokkal irányítottabb, szinte lineáris, előre megadott útvonalon lehet áthaladni az emlékhelyen és megismerni azt.

A Nemzeti Összetartozás Emlékhelye egyetlen megközelítési pontjával, süllyedő rámpájával egyértelműen kijelöli a bejárás módját, a végén található, körbejárható gránittömbbel és örökméccsel változik az emlékhely kerengővé.

Az emlékmű talajszint alatti kialakítása, elsősorban Steindl Imre útmutatását követve, a Parlamentre való zavartalan rálátás biztosítása miatt történt, azonban ebből még nem feltétlenül következett volna az egyoldalú megközelítés és az ilyen léptékű, köztéri beavatkozásokra általában jellemző átjárhatóság elhagyása.

A “zsákutcás” megoldás oka, egyrészt az Országház és a Kossuth tér biztonsági intézkedései, másrészt pedig a beavatkozás tudatos utalása a temetés-feltámadás gondolatra.³²

Az ilyen kortárs, topografikus emlékművek fontos jellemzője, ami előnyként is említhető, hogy erős térbeliségükkel, megismerésük után is vonzó helyszínek tudnak maradni, közteres jellegük miatt.



saját fotó

A Nemzeti Összetartozás Emlékhelye is magában rejti ezt a potenciált, hiszen többszöri ottjárás után, kiismerve az emlékmű motívumait, valójában egy száz méter hosszú lejtős zsákutcát kapunk, ami szinte egybenő a Kossuth térrel, az autóktól mentesített Alkotmány utcában.

³² Trianon századik évfordulójára készült el az emlékhely, Magyar Nemzet, 2020.

<https://magyarnemzet.hu/belfold/trianon-szazadik-evfordulojara-keszult-el-az-emlekhely-8547351/> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

Egyelőre azonban kevés jel mutat arra, hogy valóban létrejöhetne másfajta használata is az emlékműnek, alapvető rendeltetésén kívül. Ennek kialakulását erősen gátolja a beavatkozás kezdőpontjánál elhelyezett tiltott tevékenységek listája, valamint az állandó rendőri felügyelet.



saját fotó

Összegzés

“nem lehet vele lenyugodni, nem lehet elfogadni, nem lehet nem elfogadni. Semmit sem lehet vele igazából csinálni”³³

Az idézetet Ablonczy Balázs Trianon-legendák című könyvének előszavában találtuk, mikor elkezdtünk érdeklődni a Trianon emlékművek és alapvetően Trianon emléke iránt.

Azt, hogy az idézet mennyire valós problémára tapint rá, csak most, az emlékművekkel való foglalkozás, kutatás után értettük meg.

Trianon a magyar nemzet egyik legnagyobb tragédiája, ami habár eltelt 100 év és a feszültség is oldódott, mindig újra és újra felmerülő kérdéseket vet fel és vitákat generál, mind a közéletben és a politikában, az ebédlő- vagy kocsmaasztaloknál mindemellett az irodalomban, képzőművészetben és az építészetben is.

Trianon nehéz örökség, és Trianon emlékezete talán még nehezebb. Az események lezajlása után kérdését szinte rögtön politikai tartalommal töltötték meg, propagandára használták, mítoszok és legendák lengik körül, a kialakult és hozzá kötött revíziós és irredenta jelképek és motívumok beépülésétől pedig még inkább megosztó és nehéz témává vált egy évszázaddal a történetek után.

Trianon ítéletét elfelejteni nem lehet, és amit elfelejteni nem lehet, arra emlékezni kell. 100 évvel az események után viszont, ennek az emlékezésnek a kereteit új formába kell önteni, szimbólumrendszerét újragondolni, jelentéséről beszélni. Ennek kezdőlépéseiként foghatjuk fel a Nemzeti Összetartozás emléknapiját és magát az emlékhelyet, emlékművet is.

Ennek fényében arról, hogy az új emlékmű mennyire fogja tudni megugrani a felé támasztott magas elvárásokat, még így az átadás után pár hónappal is nehéz választ adni. A kritikák és vélemények azonban tisztán rámutatnak a Nemzeti Összetartozás Emlékhelyének erősségeire, de hiányosságaira is.

Az emlékmű kortárs megvalósítása, habár a kortárs eszközök által megjelenő jelentés és forma is sok kérdést vet fel, a hazai emlékművek kánonját végigtekintve, mindenképp jelentős előrelépés, egyrészt a köztéri jeleink változása és diverzitása, másrészt a Trianon emlékművek

³³ GAZDA Albert: Mi a nyű az a Trianon, és mit kezdünk vele? Cink.hu, 2015. <https://cink.hu/mi-a-nyu-az-a-trianon-es-mit-kezdunk-vele-1709243604> (utolsó elérés: 2020. 10. 31.)

formálása szempontjából is. Szimbólumrendszere, habár mutat hasonlóságokat az elmúlt évtizedek emlékműveivel, de ez a hasonlóság jóval inkább jelentésbeli, mint formai.

Azonban fontos kiemelni, hogy ez az emlékmű, nem egy “hagyományos” Trianon emlékmű, sőt még csak nem is igazán Trianon emlékmű. Az Alkotmány utcai beavatkozás, valójában a Nemzeti összetartozás emlékműve, amit Trianon 100. évfordulója alkalmából készítettek el. Formájának és jelentésének, a nemzeti összetartozás reprezentálása a célja. Vajon alkalmas lehet-e arra Trianon emléke, meg tud-e újulni, változni annyira narratívája, hogy habár teljesen más módon, mint az előző század elején, de újból közös ügyé tudjon válni és képviselni tudja a számára kitalált új jelszót, az összetartozást? Ezt eldönteni, legjobb esetben is csak újabb 100 év múlva fogjuk tudni.

Mellékletek

Abstract

In our paper we are celebrating this year's inauguration of the Trianon monument, the National Cohesion heritage site, as well as the main Trianon-culture's heritage sites. The neighborhood of Kossuth square is filled with these monuments, and are easy to identify in the context of the monument projects.

In the past 100 years the Trianon-culture was sometimes more or less present in the Hungarian society. The remembrance of Trianon, the conversations about this topic was the determinative morale, yet it was a taboo, a forbidden topic, depending on the current political landscape of Hungary.

In our paper, we would first like to address and organize the past century's Trianon monuments in Budapest by their pattern system, design, and based on their remembrance policy's context, with these monuments lastly this year's newest inaugurated monument. Yet the monument place in Alkotmány street is clearly connected to Kossuth square and the monuments found there. In the second part of our paper, we are searching for the connecting points of the contemporary composition's ideas and the newly renovated statues on the square. Lastly we would like to compare the contemporary patterns of the monument to other similar national examples shape wise.

Our goal is to place the National Cohesion Monument together with in line the Trianon monuments, at Kossuth square and together with the examples from abroad; to bring attention to the existing similarity of the monuments, as well as the differences, by examining this new example in Budapest together with the examination of the existing correlations.

Main resources:

ZEIDLER Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002

PÓTÓ János: *Az emlékeztetés helyei - Emlékművek és politika*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003

ASSMAN, Jan: A kulturális emlékezet - Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1999.